

שימור שניים ממגדלי אמת המים העות'מאנית בעכו

המשוטט ברחובותיה של עכו המודרנית, זו שצמחה מחוץ לחומות העיר העתיקה, עשוי לפגוש כמה מגדלי אבן כורכר משונים למראה, הניצבים בצדי הרחובות ומתנשאים לגובה של 10-12 מ' מעל פני המדרכה. מגדלים אלו, המכונים עד היום בטעות "סיפונים" הם שריד של מערכת אספקת המים לעכו העתיקה, שהוקמה בשנת 1815 בהוראת המושל סולימן פאשה. יש הגורסים, כי המגדלים עתיקים יותר, והם חלק מן המערכת שהוקמה בראשית המאה ה-18, ימי השליט אחמד אל-ג'זאר פאשה הידוע לשמצה.

כיום מתגמדים מגדלים אלו לצד הבניינים, הצמחייה ועמודי התאורה הסמוכים, אך במאות הקודמות היו מבנים אלו כה חריגים בנוף עד שזכו לשמות משלהם, על אף היותם מתקן טכני גרידה.

חלקה הצפוני והמוכר יותר של האמה בנוי ברוב המקרים כתעלת מים פתוחה, הנישאת על גבי קיר או קשתות בשיפוע מתון כלפי עכו, אך בקרבת עכו עברו מי האמה למערכת של צינורות אטומים, הטמונים בקיר נמוך שנבנה ממש על הקרקע. על פי עקרון הכלים השלובים, המים מן התעלה הפתוחה הוזרמו תחילה אל תוך הצינורות במגלש אלכסוני, וזרמו בהם בלחץ גבוה במקטעים נמוכים המכונים 'גיחון'. כיוון שלא ניתן לקבוע נקודות ביקורת לאורך ה'גיחון' הנמוך בשל אובדן הלחץ החיוני לזרימה של המים, הוקמו לאורך הצינור מגדלים במרחק של כחצי קילומטר זה מזה, המחלקים אותו למקטעים קצרים יותר וקלים לתחזוקה, כפי שנעשה גם במערכות מים בימינו. בשל גובהם, מעטים יודעים, כי המים שעלו בהשפעת הלחץ אל ראש המגדלים, יצאו אל צדו האחד של אגן פתוח לשמים הנמצא בראש כל מגדל, שבו והתנקזו בצדו השני

מראה המגדל והאמה, ככל הנראה בראשית המאה ה־20, משמאל נראים רועים ובהמותיהם ליד השוקת, ומתחת למגדל נראית הדרך הקדומה לצור (מקור: Keystone-Mast Collection)

והמשיכו לזרום במורד לעבר העיר. באופן זה, שחרר המגדל את הלחץ הגבוה ששרר בצינורות, הם תפקדו כנקודות ביקורת לאורך הצינור ואף התאפשרה מהם הזרמת מים לצרכים מקומיים, דוגמת שקתות לאדם ולבהמה. ברבות השנים גרמו תנועות הקרקע שעליה נבנתה האמה להתמוטטויות, לדליפות ולפיצוצים בצינורות. מי הגשמים שחלחלו אליה פוררו אט־אט את חומר המליטה שחיבר בין האבנים, וצמחייה שעלתה ביניהן דחקה אותן בשורשיה. בשנים שבהן הייתה האמה פעילה נעשתה בה פעילות ניקוי ותחזוקה שנתית, ובשנת 1873 אף נערך מבצע נרחב להחלפה של צינורות החרס הרעועים בצינור אבן איכותי. עם הפסקת פעולתה בראשית שנות ה־50 של המאה הקודמת, פסק הטיפול באמה. חלקים גדולים ממנה נמחו לחלוטין, ומצבם של החלקים הנותרים הלך והידרדר.

בשנת 2013 בוצעה פעולת שימור שהוגדרה "הסרת סכנה" בשניים מן המגדלים: מגדל "באב עכא" ברחוב דוד נוי ומגדל "אל־אעוג" ברחוב אריה דושניצקי. קטע של כמאה מטרים מאמת המים הנמוכה (גיחון) ששרד בין מגדל "אל־אעוג" למגלש "אל־בהג'א" שבשטח כפר הנוער מנו"ף טופל. למגדל "אל־אימאם" ברחוב הארבעה הוכנו תכניות לשימור, אולם הן טרם בוצעו. העבודות החלו במגדל "אל־אעוג" ובאמה הסמוכה לו. המרווחים בין האבנים מולאו מחדש, אבנים בלויית הוחלפו, והטיח הקדום שחיפה את האגן הפתוח שבראש המגדל יוצב. מעל הקמרון המחודד שבמגדל, קמרון שגישר מעל הדרך

מגדל אל־אעוג" ברחוב אריה דושניצקי, בתום השימור

מגדל באב עכא ברחוב דוד נוי

הקדומה לצור, מולאו מחדש חללים גדולים שנתגלו בליבת המגדל בעזרת משאבות מיוחדות ובטכניקה המכונה "גראוטינג".

בקטע האמה שלצד המגדל ניכרו סימני הזמן באופן בולט. אבנים רבות נפלו ממנה, והיא כוסתה צמחייה רבה ואף עצים עבי גזע. הצמחייה נוקתה והודברה בסיוע סטודנטים מהמרכז הבין-לאומי לשימור בעכו, ממכללת גליל מערבי ומספר מתנדבים מן הסביבה, אבני האמה חוזקו והושלמו במקומות החסרים. הרחבת דרך "אריה דושניצקי" הסמוכה למגדל חייבה, למרבה הצער, פגיעה בקטע מהאמה ופירוק של שוקת קדומה שמולאה בעבר מים שהוזרמו אליה מראש המגדל.

גם במגדל "באב-עכא" יוצבו האבנים, הושב חומר מליטה חדש בין האבנים, והטיח באגן העליון יוצב. בדומה למגדל "אל-אעוג'י" בצד המגדל נפרץ מחדש הפתח המקורי המוביל אל פיר אנכי, ששימש "סולם" לצורך תחזוקת ראש המגדל. בשני קצוות הפיר הותקנו סורגי מתכת כדי למנוע כניסת ציפורים, שהפכו את המקום למשכנן מאז פסק השימוש באמה.

יזם | משרד הבינוי והשיכון, רשות העתיקות ותכנית "ציוני דרך" של אגף מורשת במשרד ראש הממשלה

תיעוד ותכנון | אדר' נוף עידו רוזנטל, אדר' יערה שאלתיאל

ביצוע | צוות בראשות משמר ואדים צייטלין ז"ל

ליווי ארכאולוגי | ד"ר אליעזר שטרן

פעילות קהילתית | מרכז ארכאולוגי צפון רשות העתיקות, מרכז השימור
